

9. INTELEKTUALNI RAZVOJ I INTELEKTUALNO VASPITANJE KAO KOMPONENTA SVESTRANOG RAZVOJA LIČNOSTI

9.1. Značaj intelektualnog razvoja i intelektualnog vaspitanja za ukupni razvoj ličnosti

Intelektualno vaspitanje je jedna od komponenti vaspitanja.

Ono ima višestruki značaj za formiranje ličnosti.

Bez usvajanja i sticanja naučnih znanja i razvitka intelekta, nema pravog vaspitanja i obrazovanja.

Između intelektualnog i ostalih komponenti vaspitanja postoje čvrste veze i uzajamna uslovljenost.

Proces saznavanja nije ograničen samo na saznavanje objektivne stvarnosti, već putem toga čovek saznaje zakone prirode, zakone ljudskog društva i mišljenja. Na taj način saznaje i otkriva svet, unapređujući i samoga sebe, što je suština intelektualnog razvoja i vaspitanja.

Intelektualni razvoj pretpostavka je intelektualnog vaspitanja i ukupnog razvoja ličnosti.

Intelektualna delatnost čoveka je sastavni deo radne aktivnosti i doprinosi bogaćenju čoveka novim vrednostima i saznanjima.

Sve čovekove delatnosti sadrže intelektualnu osnovu, što se izražava kroz povezanost radnog i intelektualnog vaspitanja.

Za povećanje produktivnosti rada znanje predstavlja jedan od najvažnijih faktora.

Znanja se udvostručavaju u periodu od 4-5 godina, a isto tako mnoga u tom periodu i zastarevaju.

Iz tog razloga učenje, obrazovanje i permanentno obrazovanje postaju stalan proces, a znanje permanentna potreba.

Celoživotno, doživotno obrazovanje – zahtev savremenog društva i potreba savremenog čoveka.

Razvijene intelektualne sposobnosti, odgovarajuća, korisna znanja, veštine i navike neophodne su pretpostavke za čovekov uspešan i kvalitetan život.

Koliko će čovek ovladati svim potrebnim znanjima, veštinama i navikama, zavisi od kvaliteta njegovog obrazovanja i od razvijenosti čovekovih intelektualnih sposobnosti.

Obrazovanje je moćan faktor sveukupnog razvoja društva i svakog pojedinca.

Intelektualno vaspitanje, međutim, treba **razlikovati** od procesa **obrazovanja**, ali i od procesa **nastave**.

Obrazovanje i nastava su uži pojmovi od intelektualnog vaspitanja.

Obrazovanje je sastavni deo intelektualnog vaspitanja.

Nastava je uži pojam i od obrazovanja i od intelektualnog vaspitanja, jer se intelektualno vaspitanje ostvaruje i izvan nastave.

Mišljenje, kao najznačajnija intelektualna sposobnost, čini osnovu saznajnih, delatnih, motivacionih i emocionalnih funkcija čoveka.

Vaspitanje se ne može uspešno ostvarivati bez svesne misaone aktivnosti i bez odgovarajućeg intelektualnog razvoja umnih sposobnosti čoveka.

Intelektualno vaspitanje se ne može svesti samo na razvoj sposobnosti mišljenja, već ono podrazumeva i razvoj čula, percepcije, pažnje, pamćenja, govora, sticanje znanja, usvajanja vrednosti i formiranja kritičkog rasuđivanja, izgrađenu kulturu intelektualnog rada.

Obrazovan i kulturni čovjek zna gde će naći ono što mu treba i kako će to iskoristiti.

Nepismeni će biti u budućnosti oni ljudi koji ne budu imali kulturu intelektualnog rada.

Zato mlade treba naučiti da uče, da misle i da samostalno donose zaključke, tj. da umeju da upotrebe svoje znanje.

Intelekt je simbol človekovih možnosti, i uz pretpostavku moralne odgovornosti, treba ga intenzivno razvijati.

Nauka je dokazala da se intelektualne sposobnosti razvijaju njihovim aktiviranjem, funkcionisanjem i vežbanjem.

Na razvoj intelekta u velikoj meri utiče:

- motivacija,
- aktivna uloga učenika u procesu obrazovanja
- i
- ovladavanje tehnikama racionalnog učenja.

9.2. Pojam i zadaci intelektualnog vaspitanja

Pojam intelektualnog vaspitanja:

Intelektualno (umno) vaspitanje je

(prema Bakovljević, 1997):

- ukupnost intencionalnih uticaja na intelektualni razvoj ličnosti.

(prema Jovanović, 1998):

- to je komponenta vaspitanja koja doprinosi ukupnom razvoju ličnosti kroz stvaranje najoptimalnijih pedagoških uslova (sadržaja, metoda, oblika i sredstava) kojima se doprinosi razvoju intelektualnih sposobnosti, usvajanju i sticanju znanja, razvoju veština i navika i izgrađivanju kulture intelektualnog rada.

(prema Branković, Ilić, 2003):

- to je proces formiranja čoveka kao razumnog bića, njegovih intelektualnih mogućnosti i stvaralačkih snaga i sposobnosti.

Zadaci intelektualnog vaspitanja:

Zadaci vaspitanja uopšte, pa i intelektualnog vaspitanja, u velikoj meri zavise od društveno-ekonomskih uslova.

Zadaci su podložni promenama, zavisno od toga šta je u jednom društvu primarno.

Zadaci vaspitanja se u savremenom društvu određuju i formulišu nastavnim planovima i programima i drugim dokumentima kojima se reguliše vaspitno-obrazovna funkcija škole i vaspitna funkcija ostalih društvenih faktora.

Zadaci intelektualnog vaspitanja (prema **Bakovljev**, 1997) su:

1. sticanje fundamentalnih naučnih znanja o stvarnosti,
2. usvajanje sistema osnovnih intelektualnih umenja i navika (čitanje, pisanje, služenje literaturom, korišćenje računara),
3. izgrađivanje naučnog pogleda na svet,
4. razvijanje umnih sposobnosti (mišljenje, pamćenje, pažnja, ločičko zaključivanje)
5. podsticanje intelektualne radoznalosti,
6. razvijanje potrebe za stalnim učenjem i za samoobrazovanjem.

9.3. Veza intelektualnog vaspitanja sa ostalim komponentama svestranog razvoja

Veza **intelektualnog** i **fizičkog** vaspitanja:

- u okviru fizičkog vaspitanja nezaobilazna su znanja iz anatomije, fiziologije, higijene i drugih nauka, što bez razvijenih intelektualnih sposobnosti (opažanja, mišljenja, mašte) ne može uspešno biti realizovano;

Veza **intelektualnog** i **moralnog** vaspitanja:

- s obzirom da se etička osećanja i ponašanje zasnivaju na određenim saznanjima, veza ove dve komponente je očigledna;

Veza **intelektualnog** i **estetskog** vaspitanja:

- ogleda se, pre svega, u čovekovo sposobnosti da uočava lepo, da bi to kasnije prihvatio i doživeo;

- bez određenih intelektualnih umenja (npr. čitanja) i bez razvijenih intelektualnih sposobnosti (mašta, opažanje, kreativnost) nema ni uspešnog estetskog vaspitanja,

- doživljaj estetskih vrednosti i smisao za lepo, doprinosi emocionalnom razvoju ličnosti;

Veza **intelektualnog** i **radnog** vaspitanja:

- savremeno radno vaspitanje podrazumeva sticanje naučno-tehničkih znanja i intelektualnih umenja i navika, što je posledica brzog i stalnog napretka nauke, tehnike i tehnologije i intelektualizacije mnogih radnih operacija.

9.4. Teorije o sadržajima intelektualnog vaspitanja: jednostrane teorije i savremene teorije

Za razvoj intelektualnih sposobnosti, znanja, umenja i navika važnu ulogu imaju sadržaji intelektualnog vaspitanja, tj. ono na čemu, i pomoću čega će se realizovati intelektualno vaspitanje.

Sadržaji obuhvataju:

- dostignuća nauke, tehnike i tehnologije,
- kulturne tekovine ljudske civilizacije,
- sveukupno znanje i naučno saznanje,
- sveukupno iskustvo čovečanstva.

Za ostvarivanje zadataka intelektualnog vaspitanja svi ovi sadržaji se svrstavaju u određene, sistematizovane, odmerene i didaktički oblikovane nastavne programe.

To su zapravo sređeni naučni sistemi i zakonitosti iz nagomilanog čovekovog iskustva kroz rad i delovanje.

Jednostrane teorije o sadržajima intelektualnog vaspitanja

Za razvoj intelektualnih sposobnosti veoma je važno znati šta se uči i kako se uči.

Kao odgovor na pitanje:

Šta je važnije za umni razvitak:

- usvajanje određene količine znanja i informacija ili
- razvijanje umnih (intelektualnih) sposobnosti?, u pedagogiji su se razvile tri različite teorije:

1. Teorija formalnog obrazovanja (teorija formalizma) – Didaktički formalizam

2. Teorija materijalnog obrazovanja (teorija materijalizma) – Didaktički materijalizam i

3. Didaktički utilitarizam (teorija utilitarnog obrazovanja).

1. Teorija **formalnog obrazovanja** (formalizma) – **Didaktički formalizam:**

- po ovoj teoriji nisu bitni sadržaji, već razvijanje sposobnosti, vežbanje;
- na manjem obimu sadržaja razviti forme mišljenja,
- nastojali su da sadržaje obrazovanja podrede formi,
- prema pristalicama ove teorije nije važno da li su znanja upotrebljiva i korisna, važno je da se razviju umne sposobnosti;

2. Teorija **materijalnog obrazovanja** (materijalizma) – **Didaktički materijalizam:**

- po ovoj teoriji važan je kvantum znanja, količina,
- zastupaju tezu da je usvajanje zavidne sume znanja u obrazovanju najvažnije,
- po ovoj teoriji forma je važnija od sadržaja,
- smatraju da će suma znanja sama po sebi doprineti razvoju umnih sposobnosti.

3. **Didaktički utilitarizam** (teorija utilitarnog obrazovanja):

- po ovoj teoriji najvažnije je formiranje praktičnih veština, priprema za život i profesionalni rad.

SVE TRI TEORIJE SU JEDNOSTRANE.

NAGLAŠAVAJU SAMO JEDAN ASPEKT
SADRŽAJA INTELEKTUALNOG VASPITANJA.
NIJEDNA OD OVE TRI TEORIJE NIJE
USPOSTAVILA FUNKCIONALNI ODNOS I
POVEZANOST IZMEĐU:

- RAZVIJANJA SPOSOBNOSTI,
- ZNANJA I
- PRAKTIČNIH POTREBA VASPITANIKA.

Savremene teorije o sadržajima intelektualnog vaspitanja

U 19. i još više u 20. veku, pojavile su se i savremene teorije o sadržajima intelektualnog vaspitanja.

U najpoznatije savremene teorije se ubrajaju:

1. Teorija egzemplarizma (izbor samo najbitnijih sadržaja (egzemplara) koji omogućavaju učenje „po skokovima” ,

2. Problemsko-kompleksna teorija (sadržaji se grupišu po kompleksnim problemima bez obzira na nastavne predmete),

3. Teorija strukturalizma (birati one sadržaje koji omogućavaju saznanje strukturnih- uzročno-posledičnih veza i odnosa),

4. Funkcionalni materijalizam (birati one sadržaje koji su povezani (u funkciji) sa praktičnom delatnošću,

5. Teorija svestranog obrazovanja (birati sadržaje koji će omogućiti svestrani razvoj ličnosti).

Za ostvarivanje cilja i zadataka intelektualnog vaspitanja veoma su bitni nastavni oblici i metode.

„U pedagoškoj praksi nastavni proces se najčešće svodi na intelektualno vaspitanje.

Zbog toga se oblici i metode intelektualnog vaspitanja najčešće definišu kao nastavni oblici i nastavne metode.

Pored oblika i metoda, postoji i veći broj različitih puteva ostvarivanja intelektualnog vaspitanja.” (Branković, Ilić, 2003, 49)

Najpoznatiji su:

1. Projekt-metoda (razvoj samostalnog mišljenja i aktivno uključivanje učenika u svim fazama rada)
2. Egzemplarno učenje (egzemplaran sadržaj, pomoću egzemplarnog metoda)
3. Problemski put sticanja znanja (pomoću formulisanja i rešavanja problema)
4. Postupak algoritmizacije učenja (učenje se odvija prema tačno i precizno utvrđenim uputstvima (algoritmima) koje treba primeniti da bi se rešio neki problem.

Osim ovih, tu su još:

Kompleksna nastava,
Manhajmski sistem (škola po meri),
Dalton-plan,
Jena-plan,
Vinetka-plan.

U 20. veku nastala su i savremena psihološka i pedagoška shvatanja intelektualnog razvoja i intelektualnog vaspitanja.

Pojavila su se shvatanja, koja se mogu svrstati u dve dominantne teorije o odnosu učenja i razvoja, koje su zastupale dve škole:

1. **Ženevska i**
2. **Moskovska škola.**

Sličnost između ove dve škole je što obe smatraju „da logičke operacije imaju svoje korene u praktičnim radnjama, koje se kroz proces interiorizacije transformišu u intelektualne operacije.”

Razlike:

Ženevska škola: smatra da sredina nema determinišuću ulogu u intelektualnom razvoju;

Moskovska škola: smatra da faktori sredine, uključujući i vaspitanje imaju determinišuću ulogu u intelektualnom razvoju.

Savremenim problemima intelektualnog vaspitanja bavili su se: Rubinštajn, Elkonjin, Vigotski, Galjperin, Pijaže, Inhelder i dr.

9.5. Principi intelektualnog vaspitanja

- osnovne smernice ili zahtevi –
(prema Bakovljević, 1997):

1. Princip **aktivnosti**: vaspitanik mora aktivno učestvovati u v-o procesu.

2. Princip **osamostaljivanja** : efikasno se uči ako se znanja stiču sopstvenim intelektualnim naporima.

3. Princip **sistematičnosti**: istinsko znanje je sistem činjenica i generalizacija, a ne skup izolovanih naučnih elemenata.

4. Princip **kritičnosti**: kritički usvajati znanja znači proveravati njihovu istinitost.

5. Princip **kreativnosti**: podrazumeva stvaralački odnos prema onome što se uči (otkrivanje novih veza među pojavama, originalan odnos, stvaralački pristup...).

9.6. Faktori intelektualnog vaspitanja:

1. Porodica
2. Predškolske ustanove
3. Škola
4. Ustanove za vaspitanje i obrazovanje odraslih
5. Institucije kulture
6. Mas-mediji (sredstva informisanja)

Literatura korišćena za pripremu predavanja za celinu br. 9.:

1. Bakovljević, M. (1998): Osnovi pedagogije, Sombor, Učiteljski fakultet
2. Branković, D., Ilić, M. (2003): Osnovi pedagogije, drugo, dopunjeno izdanje, Banja Luka, Comesgrafika
3. Grandić, R. (2001): Osnovi pedagogije, priručnik, Novi Sad, izdanje autora
4. Grandić, R. (2004): Uvod u pedagogiju, priručnik, Novi Sad, izdanje autora
5. Krulj, Kačapor, Kulić (2001): Pedagogija, Beograd, Svet knjige
6. Pedagoška enciklopedija (1989) redakcija Šimleša, P., Potkonjak, N., tom 1 i 2., Beograd, ZZUINS
7. Trnavac, N., Đorđević, J. (1992): Pedagogija, Beograd, Naučna knjiga